

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертацію Статівки Анни Олександрівни
"Стратегії та способи відтворення фонологічних стилізацій мовленнєвих
аномалій в англо-українському художньому перекладі",
подану до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук (доктора філософії)
за спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство

(Харків, 2018 р. Загальний обсяг роботи – 246 стор., з них 217 стор. основного тексту, 267 позицій – "Список використаних джерел").

Рецензована праця є завершеним перекладознавчим дослідженням відтворення фонологічних стилізацій мовленнєвих аномалій в англо-українському художньому перекладі.

Актуальність перекладознавчого дослідження графонів (у термінах дисертантки – фонологічних стилізацій мовленнєвих аномалій) не викликає сумнівів, адже донедавна це лінгвістичне явище майже одностайно відносилось науковцями до нездоланих перекладознавчих труднощів, в той час як практика українського художнього перекладу, не маючи готових алгоритмів відтворення тих чи інших типів графонів, поряд із геніальними осяяннями демонструвала відверті перекладацькі невдачі.

Робота п. А. Статівки – перша комплексна перекладознавча розвідка, яка долучає відомості загального мовознавства, функціональної лінгвістики, лексикології, фонетики, літературознавства та стилістики до вирішення питань створення класифікації графонів, релевантної для перекладу (п. 1.1.1), перекладності графонів та чинників, які обумовлюють їх перекладність (п. 2.1, п. 2.2), відтворення графонів у практиці художнього перекладу (п. 3.1–3.3). Такий міждисциплінарний підхід робить об'єктивними отримані результати. Широка теоретико-методологічна база роботи, побудована на гуманітарних принципах міждисциплінарності, поліпарадигмальності, (нео)функціональності, антропоцентричності, експланаторності та експансіонізму (п. 2.3) робить **внесок до методології перекладознавчих досліджень**.

Наукова новизна роздівки полягає в тому, що в ній вперше 1) розроблено класифікацію графонів, релевантну для перекладу, 2) визначено чинники, які визначають межу перекладності графонів, 3) описано стратегії і способи відтворення графонів в англо-українському перекладі.

Практична цінність роботи полягає у запропонованій в роботі комплексній моделі перекладознавчого аналізу, придатній для опрацювання інших різновидів перекладацьких труднощів художнього дискурсу (п. 2.3), в той час як розробка стратегій та способів перекладу стилістично маркованої безеквівалентної лексики

є **теоретичним внеском** до загальної та лінгвістичної теорії перекладу, а також до теорії художнього перекладу.

Матеріал дослідження, а це 21 твір 18 авторів, з яких виділено 1019 графонів, та відповідні переклади українською мовою, вражає своїм жанровим та стилістичним розмаїттям і також промовляє на користь об'єктивності отриманих результатів.

Аналіз основних здобутків дисертації. Розглядаючи онтологію графона з огляду лінгвістики, літературознавства і перекладознавства (Розділ 1), дослідниця провадить розлогий аналіз дефініцій цього поняття (с. 27–36), наданих вітчизняними та зарубіжними науковцями і на їх основі пропонує власні термін та визначення «фонографічних стилізацій персонажного мовлення» (с. 36). Критичні та пояснювальні коментарі, що їх наводить авторка до визначень графона, свідчать про її обізнаність у лінгвістичних питаннях на рівнях лексики, стилістики, фонетики, психолінгвістики, а також про вміння виокремлювати лакуни, позитивні й негативні сторони у розвідках попередників, давати оцінку пояснювальній силі визначень, робити теоретичні узагальнення.

Пані А. Статівка також розробила докладну класифікацію графонів за типом їхнього фонетичного варіювання та функціональним призначенням (територіальні та соціальні діалекти, графони на позначення хворобливого стану, іноземного акценту, дитячого мовлення), що дає змогу окреслити фонографічні стилізації мовленнєвих аномалій не як одиничні засоби стилістичного увиразнення, а як цілісне у своїй розмаїтості лінгвістичне явище (п. 1.1.). У роботі також обґрунтовано причини з'яви графонів та, в рамках **гіпотези** про різний ступінь перекладності графонів відповідно до їхніх функціональних типів (с. 38), надано поради перекладачам щодо вмотивованості використання тих чи інших прийомів відтворення графонів з огляду на їхню комбінаторику, особливості актуалізації в текстах оригіналу та перекладу, їх сприйняття в межах різних культур. Авторка також висуває **гіпотезу** про залежність адекватності відтворення графонів від функцій, виконуваних ними в художньому тексті, та виокремлює вищезгадані функції (п. 1.1).

Слід відзначити наукову сміливість дослідниці, яка обґрунтовано критикує традиційний принцип функціонально-естетичної рівності (с. 43) та вкорінену думку що «переклад має читатися так, як оригінал» (с. 50), а також її науковий оптимізм, із яким вона стверджує принцип перекладності, розглядаючи графон не як перешкоду перекладу, а як «безліч перекладацьких можливостей» (с. 44, 107) та досяжність повної функціонально-комунікативної еквівалентності між текстами оригіналу та перекладу (с. 47, 50).

Аналізуючи стилістику перекладу графонів п. А. Статівка зосереджує увагу на пояснювальній силі, яку мають теорії очуднення, очуження, актуалізації та висунення (п. 1.2). Слід наголосити на тому, що дослідниця наводить широкий спектр поглядів вітчизняних та зарубіжних науковців, як лінгвістів (О. Ганзен-Льове, В. Матезіус, Я. Мукаржовський, Р. Ленекер), так і письменників (Б. Брехт)

та літературознавців (В. Шкловський, Дж. Ліч), стилістів (І. Арнольд), а також філософів (П. Рікер, Ф. Шлеєрмахер) та перекладознавців (М. Новікова, Е. Гентцлер, С. Басснетт, Н. Корнаухова, Дж. Кетфорд, Л. Венуті, Л. Коломієць), що промовляє на користь її обізнаності з наріжними перекладознавчими поняттями на їхнім тлумаченням в межах інших наук.

Авторка також висуває **гіпотези** про залежність перекладності графонів від їх етнокультурного маркування та важливості їх відтворення в перекладі як носіїв «авторської аксіологічної характеристики» (с. 71) та «сюжетотвірного значення» (с. 74), про прагматичну зумовленість відтворення графонів як «актуалізованих порушень схеми» на противагу «автоматизованій нормі» (с. 77), що знайдуть своє підтвердження у Розділі 3 дисертації.

У п. 1.3 висвітлюється поняття норми, у певній опозиції до якої перебувають графони, анормативність яких виражена «через часткову асистемність, некодифікованість та новизну й незвичність» (с. 87). Фонографічні стилізації мовленнєвих аномалій розглядаються в рамках гносеологічного, психологічного та лінгвістичного підходів як окремих, «запланований автором» (с. 91) випадок мовленнєвих девіацій, «форма мовної гри», що «має виключно прагматичне навантаження» (с. 91). Слід зауважити, що графони досліджуються з огляду лінгвістики – як одиниці, що порушують мовні норми, стилістики – як ненормативні одиниці субмови художньої прози, перекладознавства – як «субстандартні форми», перекладацькі труднощі та причини порушення норм перекладу (с. 83–93). Особливу увагу авторка приділяє поняттю «перекладацька норма», поділяючи норми перекладу за Г. Турі на попередні й операційні (с. 94), обов'язкові та другорядні, за В. Комісаровим – на норми еквівалентності, жанрово-стилістичну, перекладацького мовлення, прагматичну та конвенційну (с. 95). Авторка слушно зауважує, що тільки комплексний підхід до відтворення графонів «буде запорукою адекватного перекладу цього складного мовностилістичного феномену» (с. 97).

Таким чином, Розділ 1 дисертації є комплексним міждисциплінарним дослідженням перекладознавчого розуміння графонів.

Розглядаючи фонографічні стилізації мовленнєвих аномалій в світлі теорії перекладності, п. А. Статівка робить екскурс до питання перекладності в цілому, наголошуючи на його мовних, психологічних, філософських та лінгвокультурних аспектах. Зокрема, йдеться про принцип неперекладності «духу» національної мови в ідеалістичній філософії В. фон Гумбольдта та теорії лінгвістичного релятивізму Сепіра-Ворфа, (с. 104), та принцип абсолютної перекладності в теорії універсалій Н. Гомського, (с. 104), постулаті принципової перекладності О. Фінкеля та А. Федорова (с. 105) тощо. Авторка логічно доходить висновку, що «на лексичному рівні проблема неперекладності трансформується у проблему безеквівалентної лексики» та висуває робочу гіпотезу що «графони потребують ... незакономірних та нерегулярних еквівалентів», які можуть «з плином часу набути усталеного системного характеру, отримавши суспільне схвалення» (с. 107).

Досліджуючи відтворення фонографічних стилізацій мовленнєвих аномалій на прикладі пропонованих різними лінгвістами способів відтворення діалектизмів, п. А. Статівка показує як становлення теорії перекладності в цілому вплинуло на перекладність графона від спростування можливості відтворення діалектизмів радянськими вченими, до пропагування ідей їх нейтралізації або відтворення просторіччям, заміни територіальних діалектів соціальними; авторка також наводить ідеї відтворення діалекту – діалектом або створення «мови в мові», популярні серед західних учених (с. 107–114). Дотримуючись ідеї перекладності графонів, вона обґрунтовує її з позицій «ціле-частина», ієрархічної структури мови, розвитку мови та культури таких, як ступінь наближеності мов, вивченості оригіналу, розширення ресурсів мови перекладу, розширення фонових знань перекладачів та реципієнтів перекладу (с. 114–118). Дисертантка також вбачає логічну закономірність у співвідношенні типу характерологічної функції графона (психологічні та вікові характеристики мовця тощо) та меж його адекватного перекладу і на прикладах доводить, що «у більшості випадків відтворення графону паралельними засобами цільової мови супроводжується використанням компенсаційних характерологічних маркерів лексико-граматичного характеру (більшою мірою це стосується територіальних та соціальних діалектів і меншою – імітацій вікових, афективних чи фізичних особливостей мовлення, а також акценту)» (с. 118–124).

Серед внутрішніх, пов'язаних з властивістю самої одиниці, та зовнішніх, пов'язаних з комунікативно-дискурсивним та культурно-нормативним контекстом вжитку, чинників перекладності графона (п. 2.2) дослідниця виокремлює мовний фактор реально існуючих розбіжностей між мовами оригіналу та перекладу, соціолінгвістичний чинник існування окремих знакових систем – ідіоетнічних мов (графони-соціолектизми), чинник культурного маркування (графони-діалектизми), фактор традиційності використання графонів (рідкість вживання та обмежений функціональний діапазон графонів в українській мові порівняно до англійської) у мовах оригіналу та перекладу, функціонально-комунікативна та когнітивна природність викладу (т. з. «непомітність перекладача»), сюжетне навантаження графона, особливості ідіостилу перекладача. На основі наведених прикладів п. А. Статівка висновує, що «у кожному конкретному випадку остаточне рішення залежить від ситуативної конфігурації чинників, на основі якої формується конкретна перекладацька стратегія» (с. 132).

Підсумовуючи сказане про теоретичну частину дисертації, можна стверджувати, що вона є завершеним теоретико-методологічним перекладознавчим дослідженням шляхів відтворення графонів в англо-українському художньому перекладі.

Практична частина роботи (Розділ 3) підтверджує вищезгадані гіпотези, висунуті дисертанткою, щодо відносної можливості відтворення графонів на позначення регіональної та соціальної приналежності (п. 3.1), іншомовного акценту (п. 3.2), фізичних, емоційних та вікових характеристик мовця (п. 3.3) в

англо-українському художньому перекладі. Слід зазначити, що, аналізуючи конкретні приклади, п. А. Статівка особливо наголошує на об'єктивних (асиметрія виражальних засобів мов оригіналу та перекладу (с. 159), стереотипи про іншу мову, які побутують в кожній приймаючій культурі (с. 176)) та суб'єктивних (непослідовність дій перекладача щодо відтворення фонографічних стилізацій мовленнєвих аномалій (с. 158), нехтуванні мікрообразами персонажного мовлення (с. 170) тощо) факторах, що призводять до компенсаторності відтворення графонів або дає можливість їх паралельного відтворення аналогічними засобами мови перекладу.

Наголосимо: дослідниця дійшла релевантних висновків про те, що «стратегії, способи та прийоми перекладацького відтворення фонографічних стилізацій значною мірою зумовлюються їхніми типологічними характеристиками та функціональним навантаженням», і тому 1) найскладнішими об'єктами англо-українського перекладу є ідіоетнічні графони-соціолектизми та діалектизми (с. 210), 2) у випадку перекладу фонографічних стилізацій на позначення іншомовного акценту спостерігається значно більша, порівняно з діалектизмами, кількість паралельних засобів відтворення через наявність усталених в культурі мови перекладу стереотипів сприйняття тих чи інших акцентів (с. 212), 3) тоді як при перекладацькому відтворенні фонографічних стилізацій на позначення фізичних, емоційних та вікових характеристик мовця спостерігається найвищий рівень використання паралельних засобів характеристики персонажа у друготворі, що можна пояснити універсальним характером описуваних мовленнєвих вад, які можна спостерігати у представників будь-якої мовної спільноти (с. 213).

Огляд основних здобутків дисертації уможливорює твердження, що робота в цілому посуває межі перекладності фонографічних стилізацій мовленнєвих аномалій в англо-українському художньому перекладі.

Мова та стилістика викладу дисертації. В цілому робота написана легко та жваво. Втім, спостерігається деяка стилістична невитриманість у 3 розділі дисертації, де науковий стиль межує з публіцистичним (с. 184, 202, 208).

З приємністю зазначимо, що робота майже не містить помилок, за виключенням нечисленних росіянізмів та кальок (с. 21, 50, 87, 91, 108, 190, 202), неузгоджених фраз (с. 20, 27, 48, 88, 95), тавтологій (с. 36, 76, 206), орфографічних помилок, зокрема закінчення а/у в родовому відмінку слова «персонажу» замість «персонажа» (с. 22, 30, 51, 70, 92, 110, 125, 150, 183, 213), пунктуаційних помилок (с. 43, 77, 86, 190, 207), хибодруків (с. 31, 43, 63, 106, 198).

Викликає застереження той факт, що назви творів пишуться без лапок, а подекуди не перекладаються українською (с. 51, 171, 209 тощо).

Втім, вищезгадані огріхи не применшують позитивного враження від роботи та її наукової значущості.

Оформлення роботи та логіка викладу матеріалу. У роботі реалізовано низку засадничих методологічних принципів філології у їхньому перекладознавчому вимірі та з урахуванням специфіки досліджуваного об'єкта.

Структура роботи визначається логічністю подання матеріалу. Так, логічним вважаємо продовження теоретичних студій філологічного прочитання поняття «фонографічні стилізації мовленнєвих аномалій», що є об'єктом дослідження (Розділ 1), у відповідній методології, що висвітлює предмет дослідження – перекладність графонів – на теоретичному рівні (Розділ 2) та у втіленні на практиці художнього перекладу (Розділ 3).

Втім, додаток у формі відповідно класифікованих 1019 графонів, виділених авторкою в матеріалі дослідження, міг би стати логічним завершенням роботи.

Дискусійні положення та питання за змістом дисертації.

Дозволимо собі висловити незгоду з формулюванням деяких понять та інтерпретацією окремих перекладацьких рішень, наведених у роботі.

Нетермінологічним вважаємо поняття «пригладжений переклад», яке дисертантка вводить у науковий обіг (с. 23, 112, 130, 211).

Пані А. Статівка також оперує поняттями «якісний» та «вдалий» переклад (с. 52, 100, 163, 179), які щоразу набувають різних контекстуальних значень. На нашу думку, було б краще натомість послуговуватися усталеними перекладознавчими термінами «адекватний/еквівалентний» переклад.

Ставимо під сумнів доречність розбору студентських перекладів (с. 58–61) та релевантність висновку про нехтування студентами відтворенням графонів та/або перекручування ними інформації, що міститься в оригіналі. Вважаємо, що вищезначені явища є радше наслідком недостатньо високої перекладацької компетенції окремих студентів (у порівнянні з професійними перекладачами, інтерпретації яких аналізуються в решті прикладів, наведених у дисертації), ніж свідомою нейтралізацією вищезначеного засобу стилістичного увиразнення.

Дозвольте також уточнити деякі дискусійні аспекти представленої роботи.

Так, на с. 28 дисертації йдеться, що графон служить для «найточнішого відтворення ситуативних та перманентних мовленнєвих характеристик героїв художніх творів». Просимо шановну дослідницю назвати, які з зазначених нею різновидів графонів служать на позначення ситуативних, а які – перманентних характеристик персонажного мовлення і чи є різниця у їх відтворенні.

Дослідниця зазначає, що «очуднення / одивнення / очуження / актуалізація / висунення» – це «стилістичні теорії» (п. 1.2), в той самий час називаючи їх перекладацькими «прийомами» (с. 63, 75) та «стратегіями» (с. 75). Просимо уточнити, чим є вищезгадані поняття для перекладознавства у розумінні самої дисертантки.

Також п. А. Статівка називає «стратегіями перекладу» і «одомашнення» і «паралельне відтворення графонів» (с. 206). Хотілося б уточнити, який смисл вкладає авторка у поняття «стратегія перекладу» та «перекладацька стратегія».

Зазначимо, що вищенаведені зауваження здебільшого мають уточнюючий характер чи висловлені у вигляді побажань. Вони не впливають на загальний науковий та методичний рівні дисертації.

Повнота викладення результатів в опублікованих працях. Основний матеріал дисертації, твердження на висновки, зроблені дослідницею, належно відображені в авторефераті та в 6-х публікаціях дисертантки у фахових виданнях та 7 тезах конференцій. Стаття "Strategic Aspect of Translating Phonological Deviations" вийшла друком в іноземному виданні, яке входить до міжнародних наукометричних баз. Публікації в достатній мірі висвітлюють та доповнюють основні положення дисертації, складаючи з нею єдине ціле.

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації. Зміст автореферату та основних положень дисертації ідентичний. Структура та смислові зв'язки автореферату адекватні структурі та логіці викладу дисертації. Відповідними є подання наукових результатів, дефініції ключових понять з проблеми дослідження, висновки.

Висновок. Дисертація "Стратегії та способи відтворення фонографічних стилізацій мовленнєвих аномалій в англо-українському художньому перекладі" є завершеним науковим дослідженням, яке вирішує проблему відтворення графонів, тим самим посуваючи межі перекладності.

Робота відповідає вимогам "Порядку присудження наукових ступенів", прийнятого Постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 зі змінами, внесеними Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015 та № 567 від 27.07.2016.

Сама авторка – **Статівка Анна Олександрівна** – гідна присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство.

Кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики
галузевого перекладу
Херсонського національного
технічного університету

Мазур О. В.

Гідний доц. Мазур О.В.
засвідчую

Зачальник ВК
Ганська Л.В.

Відрук одержано 11.05.2018 р.
Вчений секретар спецради Мр. Г.Г. Морозова